

КУЛТУРНА БАШТИНА И ДРУШТВО

Радомир Станић

НОВИ ПАЗАР - ПРИМЕР НОВОГ ОДНОСА
ПРЕМА КУЛТУРНОМ НАСЛЕЂУ

Данас ваљда не постоји ни један град у Србији који је за само неколико година тако крупне и прекретничке кораке начинио у области културног развоја и просперитета. Посебни напори и племените тежње у овом граду испољавају се у области заштите културног наслеђа. Донедавно суочен са изузетним тешкоћама привредне неразвијености и заокупљен императивима да реши многе фундаменталне и виталне проблеме свог убрзаног економског, комуналног и урбанистичког развоја, културне делатности су биле сведене на уске просторе, борећи се са материјалним, кадровским и другим тешкоћама. Прави препород започиње доласком нових људи на кључна места у култури који собом доносе стваралачке приступе, свеже идеје и савремене погледе и концепције.

Свесни чињенице да је овај крај као матично подручје старе Рашке изузетно богат старим културно-историјским и уметничким вредностима, оживотворавају идеје које су, пре свега, ослоњене и засноване на очувању и друштвеној афирмацији културне баштине. Сагледавајући значај присуства тих

вредности и лепота, у своје планове културног развоја уносе нове облике креативног испољавања који се управо најчешће везују за културну баштину. Повезујући се са удруженим радом и на тај начин обезбеђујући широку и сигурну основу демократизације и слободне размене рада, овај град, окренут будућности, интензивно и свесрдно мисли на културна добра и на њихову судбину, градећи на њиховом бићу и новим културним остварењима савремену визију свог развоја.

Низ акција организованих и остварених последњих година у Новом Пазару сведочи да се њиховим резултатима и исходима надокнађују деценијски застоји, да се у погледу односа према културно-историјском наслеђу превазилазе достигнућа много развијенијих средина. Смишљено и плански се приступа оснивању до тада никад постојећих културних установа и манифестација, које имају за задатак да очувају и заштите преостала културна добра и да постану покретачи, инспиратори и носиоци изузетно значајних послова и интензивирају активности на истраживању, проучавању и заштити споменика културе и осталих културних добара. Тако ће Завичајни музеј, у рекордном времену обogaћен изванредно вредним и бројним експонатима, постати свестрани и снажни фактор у ширењу и распрострањању праве културне и хуманистичке мисли, регулатор и усмеривач нових односа према културно-историјским вредностима. У њему се као новом средишту и стецишту истраживача и конзерватора рађају нове идеје и подстицаји који, уз подршку и дубоко разумевање Самоуправне интересне заједнице културе, покрећу на праве подухвате у области истраживања, заштите и проучавања сведочанства културне и уметничке прошлости овог краја.

Није случајно што се у овој средини родила и снажно заживела идеја о истраживању Раса, до чије реализације је највећим делом дошло обезбеђењем знатних средстава из овдашњих извора. Подстицаја за опсежне и сложене радове на манастиру Ђурђеви Ступови, Сопоћанима, Петровој Цркви, затим на хамаму, Амир-агином хану, Лејлек џамији и низу других споменика на подручју ове општине, долазе не само од стране одговорних људи политичког, друштвеног и културног живота, већ се они појављују као последица новог схватања и нових тежњи у културним стремљењима и преображајима читаве средине.

Конзерватори који брижно и истрајно раде на заштити споменика Новог Пазара и шире околине, најбољи су сведоци иницијатива и подршки на које наилазе код широког круга људи. Није се догодило у било којем послу, при коме наиђу на тешкоће и препреке, да конзерваторима не прискоче у помоћ. Полет, акционост и изузетна заинтересованост да се што више, свеобухватније и ефикасније ради на заштити и укључивању споменика културе у савремени живот, толико је присутна, да просто импресионира. Сваковрсна помоћ, неубичајена за друге крајеве и градове, која је израз истинског настојања и тежње да споменици постану активни чиниоци у културном развоју, инспирише конзерваторе на нова прегнућа. Није ретка појава да се у значајније и опсежније послове на заштити и презентацији појединих значајнијих споменика укључују неке организације удруженог рада из области привреде, које у афирмацији културног наслеђа сагледавају и свој интерес. Тако је електро-дистрибутерско предузеће "Електро-Рас" бесплатно осветлило значајније споменике овог краја, а предстоји, како сазнајемо, у овој организацији још неки значајни кораци у том правцу. Трговинско предузеће "Слобода" издвојило је преко тристотине милиона старих динара у конзервацију и адаптацију Амир-агиног хана - споменика коме је претила опасност од рушења. За радове на истраживању и конзерваторско-рестаураторске интервенције у старом РАСу Скупштина општине је основала посебан фонд, а све издатке око радова ослободила општински доприноса. Све то указује на једну сасвим нову климу у којој је задовољство радити. Она вишеструко обавезује и покреће службу заштите у нашој Републици на нове напоре и задатке.

Неки посебни примери који се морају истаћи, говоре оједном широком културном покрету који изузетно охрабрује. У његовом средишту су споменици културе. Полазећи од потребе и чињенице да је свестрана и права информисаност основни предуслов за акцију, културни радници Новог Пазара и сам град преузимају на себе организацију неколико изванредно значајних скупова, на којима узимају учешће многобројни истраживачи прошлости и радници који се баве заштитом културних

добара. Тако је организован врло успео "Симпозијум о Расу и споменицима културе у долини Рашке" на коме су саопштени најновији резултати рада на истраживању и проучавању прве српске престонице, нова научна сазнања о споменицима културе и достигнућа на њиховој заштити. Недавно је у издању Завичајног музеја објављен зборник свих реферата са овог сипозијума, који представља допринос савременој истраживачкој пракси и научној мисли о наслеђу овог краја. Нови Пазар је био организатор и домаћин Конгреса етнолога Југославије на коме је присуствовао велики број наших најеминентнијих проучавалаца народног живота. У оквиру конгреса одржано је саветовање на тему "Савремени етнички процеси у Југославији" и "Колективни народни скупови и свечаности". Исто тако, овде је, исте 1977. године, одржана Скупштина Друштва архивиста Србије са близу 150 делегата. Сви који су присуствовали овим скуповима имали су прилике да се непосредно упознају са споменицима културе и осталим културним добрима као и са мерама које се предузимају у циљу њихове заштите.

У организацији Завичајног музеја, организатора низа значајних манифестација, приређена је изложба цртежа и графика истакнутог уметника Љубе Ивановића са мотивима из Новог Пазара и Саница, са које су откупљени сви радови (преко 30 експоната), што је, вероватно, јединствен пример код нас! Цртежи, поред несумњивих уметничких вредности, имају прворазредни документарни значај за проучавање некадашњег Новог Пазара, а посебно су драгоцени извори сазнања о ранијем изгледу и стању споменика културе.

Својеврсна културна односно ликовна манифестација "Сопоћанска виђења" која окупља сликаре из целе земље с циљем да у амбијенту нашег највреднијег споменика зидног сликарства стварају своја дела, надањујући се генијалним остварењима непознатог сопоћанског мајстора. Ова симбиоза новог и старог стваралаштва још један је доказ о тежњи Новопазараца да споменици културе постану саставни део културног и уметничког живота. У том свом настојању они сада заузимају једно од водећих места у Србији.